

Флавио Ригонат

НЕВИДЉИВИ ЧОВЕК

Поштована Гордана,

У вашем упитнику има толико питања да не могу да се снађем у свему томе, зато оволико чекате на моје одговоре, али могу за почетак да испричам понешто.

Као што знате, ја сам преводацац који је истовремено издавач. Самим тим, избегао сам да живим од превођења. А и гледам да утегнем превод, јер ме нико не плаћа да га радим. Дошао сам иначе из треће професије, био сам адвокат и онда сам успут почео да преводим. Ти моји преводи Буковског објављивани су у великим tiraжима, али понекад без лектуре, с баналним корицама које никакве везе нису имале са садржајем. На џепном издању романа *Жене* био је неки буљави бизнисмен са краватом, постављен између женских ногу. Можда ме је и то повукло да уђем у издаваштво.

Негде после гимназије из забаве сам преводио кинеску и јапанску поезију с енглеског. То ми још стоји у неким свескама. И почео сам да преводим са шпанског драму *El burlador de Sevilla* Тирса де Молине. А први озбиљнији превод био је баш роман *Жене*. Популарност те књиге била је тако велика да су ме издавачи салетали да преведем још нешто од Буковског и тако је то кренуло.

Мислим да би преводиоци требало да увиде у чему су најбољи и да преводе одговарајуће текстове. Неко је, рецимо, у души песник и лежи му да преводи поезију, а неко је рођен да преводи филозофију. Жао ми је што нисам преводио филмове, позоришне драме, јер ме привлачи жив људски говор. Волим писце као што су Фанте и Буковски, и уживао сам док сам их преводио. Али можда ми је најзабавније од свега у том послу било превођење стрипова Роберта Крамба. Неки људи кажу: „Не читам стрипове“, као да је то неко ниже штиво за будале и не вреди их убеђивати да је Крамб нешто сасвим десето, као неки Рабле XX века.

Када тако преводим дело неког писца, морам да се поистоветим. Али не у лошем смислу. Трудим се да се пишчев особени стил истакне у пуној мери, наравно, све у границама могућности превођења. Ту сам као камелеон. Сваки аутор повуче те на свој начин. Верност оригиналу, верност његовој реченици, синтакси, избору речи, све то. Могло би се рећи да су ми најбољи преводи оних писаца који су ми најближи, које највише волим. А то су веома различити писци. Постоји добар пример за то – књига *Ја сам йисац истине*, антологија коју сам објавио пре две године, с многобројним преводима кратке прозе.

А опет, превео сам и неке књиге из тзв. јефтине, комерцијалне литературе. Рецимо Робинсовог *Приповедача*, роман који ме није занимао, али ми је понуђено да га преведем што брже и за солидан хонорар. По тој логици био би то лош превод. Али неко ми је рекао да је тај превод једина вредност те књиге.

Све у свему, постао сам издавач коме је превод прва и најважнија ставка приликом објављивања неке књиге. Имам све мање времена да нешто сам преведем, јер толико је текстова на којима треба радити. Не могу механички да прештампавам старе преводе само зато што је тако најлакше. Нежне редактуре су понекад неопходне.

Истински добри преводиоци увек ми захвале, чак су дирнути да се неко, после деценија њиховог рада, заинтересовао за њихов превод.

Међутим, ту се понекад јави проблем с наследницима. Можда су то људи који немају разумевања за овај посао и ту су да забране било какву лектуру или редактуру. Тај превод је светиња и не сме се дирати! И шта онда? Ништа. Радиш нови превод или одустанеш од објављивања те књиге. Хвала богу, има на стотине књига које вреди објавити, ништа страшно.

Наравно, у читавој причи постоји додатни проблем – ко процењује да ли је ова реченица боља од оне реченице, овај израз од оног итд. Исту реченицу можемо превести на десет различитих начина. Књигу *Пусџиње љубави* (ЛОМ, 2020) почео сам с једном раном Рембоовом песмом у оригиналу, иза које сам навео три наша превода, да се види колико је сваки друкчији од претходног.

Када лекторишем или радим редактуру, увек кажем да је реч преводиоца последња, мада има изузетака. Не могу да верујем да сам се два дана убеђивао с једним преводиоцем да не може да гура „бре“ у превод говора неког ко је наводно сељак из Гватемале. Сада то више не бих могао. Не бих ни објавио ту књигу. Или тај превод.

Неке књиге је врло тешко, скоро немогуће превести. Поезију посебно. Неки романи су и писани као поезија, и није лако превести ту музику речи. Зато Бернхард и негира превођење као такво. И у праву је, на неки начин. Неке књиге ваљда треба читати само у оригиналу. Џојсов *Уликс* један је од таквих примера. Али ни тамо га многи не схватају.

Пре неколико година један писац ми је предложио да преведем први Бекетов роман, *Марфи*. Почео сам да га читам и преводим истовремено, али већ на првој страници неке ми ствари нису биле јасне. Хтео сам да одустанем. А онда сам пронашао студију о роману,

коментаре на око 400 страница, двоструко обимније од самог романа. И тада је доста тога постало јасно. Унео сам коментаре на крај превода, у сажетој форми, на стотине коментара, изашло је око седамдесет страница ситног текста. Без њих, тај превод би на многим местима остао неразумљив. Као што је и сам оригинал, на крају крајева. Аутор студије ми је написао да то још нико није урадио. То је био велики и тежак посао, па сам у паузама, да се разонодим, превео иновативни крими-роман *Којенов занай*, који је, од почетка до краја, сав у дијалозима.

Превод који служи само да би се похватио садржај није превод. Има неких превода који су заиста пуко причавање текста. Неке текстове просто није могуће по сваку цену верно превести (сленг и слично), а да то не звучи натегнуто, извештачено, поготово ако се то ради без осећаја и љубави према самом тексту. Неки преводиоци ретко познају живи језик, језик улице, њихов језик често потиче из књига уместо из живота. Осим тога, језик улице је данас један, а за двадесет година неки други, он има своје нијансе и финесе које уопште нису наивне.

Преводио сам неке књиге које су у оригиналу написане на кинеском, јапанском, сакскрту или норвешком, рецимо. Трудио сам се да имам у виду бар два превода – енглески и француски, или италијански. Знам да то није то, али понекад се мора. Задовољан сам, рецимо, како сам превео *Панчајанџиру*, јер сам одмалена волео ту књигу. Почео сам, с прекидима, да је преводим још 1985. године, а објавио сам је тек 2008.

Наравно, увек може да се нађе преводилац за такве подухвате. Али резултат је неизванстан. Ако рецимо постоји сто преводилаца с енглеског, биће бар пет њих који то добро раде. Међутим, шта ако постоји само неколико њих који преводе с јапанског? Или, рецимо, с јидиша? Колико је међу њима талентованих? Можда ниједан?

Дешава се да су преводи с таквих језика невешти, нечитљиви. Зашто? Пре свега зато што преводацац не зна добро сопствени језик, не влада њим у пуној мери, па нема ни осећаја ни дара да преведе како ваља. Добијем, значи, тај превод. И сад то треба исправити. Али толико тога! То је да човек једном заувек одустане од свега.

Издаваштво временом постане као нека мисија у којој су најважнији нови преводи класика, што подразумева и тзв. модерне класике. Један од првих таквих подухвата био је *Ловац у жици*, који сам поново превео зато што је, по мени, *Ловац у ражи* био неадекватан превод. Објавио сам десетак таквих нових превода (*Процес, Мадам Бовари, Кајеџанова кћи, Коцкар, Лолија, Ревизор, Зайиси из мртвој дома, Авантуре Хаклберија Фина, Земља снеја...*), а биће их, надам се, још. Нови преводи класика су неопходни, јер понекад враћају та бесмртна дела из летаргије у живот и чине, ако су бољи од претходних, да заблистају новим сјајем.

Што се тиче присуства преводиоца у преводу, свакако је боље одсуство. Он треба да остане Невидљиви човек. Постоје добри и лоши преводиоци, и то је све. Што су присутнији, превод је гори. То су често промашени писци.

Овако би се могло до сутра, али морам да се вратим послу који нисам завршио, а одмах ме чека други, па трећи, никад краја. Оппростите што сам овако хаотично и штуро одговорио на ваш упитник. Питајте ме додатно шта год вас занима, све ћу вам рећи.